

בכור המהפכה

הרצאות זיכרון לאהרן קציר

יום חמישי, י"ד בסיון תשס"ד, 3 ביוני 2004

פרופ' אבישי מרגלית, הפקולטה למדעי הרוח, האוניברסיטה העברית בירושלים

אוקסידנטליזם – המערב בעיני אויביו

דברי הקדמה: פרופ' איתמר רבינוביץ', נשיא אוניברסיטת תל-אביב.

*

פרופ' אברהם קציר: ערב טוב. ושוב אני רוצה לפתוח ולהודות לאנשים רבים מאוד שסייעו ומסייעים לסדרה הזאת שנקראת בכור המהפכה, שכמעט היום, ב- 31 למאי זה 32 שנה לרצח אבי וזה בדיוק יצא הרצאה אחרונה ואני רוצה להודות בייחוד לפרופ' איתמר רבינוביץ', הנשיא שתומך בכל שנות כהונתו בסדרה הזאת ורבים אחרים – הרקטור והמון אנשים מהאדמיניסטרציה ולא מהאדמיניסטרציה של האוניברסיטה, שדואגים לארגן הכל בהתנדבות. אז אני מודה לכולם.

ודבר נוסף, שמתם לב שהשנה הפצנו את ההודעות בעיקר בדואר אלקטרוני, כי יש כמה אלפי אנשים שמקבלים מכתבים ורק משלוח המכתבים לבד זה אלאפי שקלים, לכן גם בשנה הבאה אנחנו נעשה נגיד מבצע דומה, יש, אלה מכם שרשומים בדואר אלקטרוני – מצויין, אלה מכם שעדיין לא נרשמו ומשתמשים בדואר אלקטרוני, ביציאה אנא תקחו את ההזמנות להשנה, שם רשום אתר הדואר האלקטרוני שבו קל מאוד להירשם, שולחים משפט אחד ואתם נרשמים. יש גם אתר אינטרנט לסדרה שלצערי הוא נשמט בהדפסה של ההזמנות, בכל אופן, מי שמכם יזכור, האתרים הכלליים של אוניברסיטת

תל-אביב זה WWW.tau.ac.il וכל האתרים האחרים של האוניברסיטה עושים לוכסן, Slash, ואחריו משהו. והלוכסן של הסדרה הזאת זה נקרא Tilt, סימן כמו S ששוכב בכור – Bekur. אז אלה מכם שזוכרים, או רושמים, באתר הזה מופיעות כל ההרצאות מהשנים שעברו וכן סרטי וידאו שהוקלטו השנה וחלק מהשנה שעברה.

עכשיו, להרצאה של היום, אני רק רוצה להגיד שכל ההרצאות האלה בעצם מיועדות לקרב את ה, נגיד את האקדמיה לקהל הרחב ולכן אני שמח ש-600 או 700 אנשים כל פעם באים להרצאות האלה וזה מעיד שאנחנו עושים את עבודתנו במידה מסויימת כהלכה.

הסיבה השניה או מוטיב אחר למה ארגנו את ההרצאות האלה, זה מוטיב ה-Excellence, המצויינות ועמנו משחר ההיסטוריה הצטיין בתחומים רבים, בייחוד בתחום התורה והדעת, גם בימי קדם וגם כאשר עמנו גלה, יהודים הצטיינו בספרות וכמובן ביהדות ובמוסיקה ובמשפטים, כל מה שנתנו ליהודים לעשות – הם הצטיינו בו ולצערנו, יש נטייה רק בשנים האחרונות, לסגת מהדרך של ההצטיינות וחלק מזה מלחמה באקדמיה, מלחמה באינטלקטואלים ובחינות בגרות נגיד שהיו קשות במקצועות כמו מתמטיקה, אנגלית, דקדוק, עכשיו עושים בחינות בגרות בגידול כלבים, רכיבה על סוסים ובשבוע שעבר – איך להיות תקליטן, DJ, שזה מקצועות מאוד חשובים, רק שביניהם ובין המקצועות האחרים, אני לא יודע אם יש הרבה קשר. אז זה נטייה לסגת ממצויינות. לכן אחת הסיבות שעשינו את ההרצאות האלה, זה להביא מרצים שהם מהשיאים של התחומים שלהם, ובדרך-כלל זה שיאים לא ישראלים, זה שיאים בין-לאומיים וכל האנשים שהרצו פה וכל הפותחים, הם מייצגים נאמנה, אני חושב, מצויינות. מעבר לזה, זה אנשים שלא, כמעט כולם, לא מסתגרים בעולם השן אלא מעורבים במשהו בחיי החברה בארץ ובעולם וגם המרצה והפותר של היום הם בדיוק בסקלה הזאת, בסוג הזה של אנשים. הפותר, פרופ' רבינוביץ', שהוא בעצמו מזרחן ידוע, רקע היסטורי, אבל לא היסטוריה להיות שגריר בארצות-הברית, נשיא

אוניברסיטה ונלחם למען חיי התרבות בארץ, הוא נשא בעצמו פה הרצאה ואבישי מרגלית, שלמרות שבאופן פורמלי הוא פילוסוף, עוסק בבעיות של נגיד של ענייני דיומא, בעיות של הפלשתינאים הישראלים, השנאה למערב וכן הלאה. לכן אני שמח שאנחנו מסיימים את השנה עם שני אנשים ברמה כל-כך גבוהה ואני רוצה להודות לשניהם שהואילו לבוא ולתת לנו את ההרצאה. אז אני רוצה להזמין תחילה את חברי, פרופ' רבינוביץ', שיישא דברי פתיחה. תודה.

פרופ' רבינוביץ': תודה קצ'ול, שלום, ערב טוב לכם.

המפעל, מפעל בכור המהפכה, הוא מפעל יפה שצמח מטרגדיה נוראה. אין כמובן תנחומים על האבדה, על האבדות שהיו באותו ערב נורא בנמל התעופה בן-גוריון, באבדה הספציפית של מדען גדול שהיה גם איש ציבור ידוע במדינה וראש משפחה. קשה לחשוב על מפעל יפה יותר להנצחתו – האהבה, המסירות והכשרון שקצ'ול ומשפחתו משקיעים במפעל הזה שהפך לחלק מהנוף התרבותי של האוניברסיטה ושל המרחב המטרופוליטני מסביבה, הם באמת מפעל מרשים ואתם ראויים לכל ההערכה על ההתמדה ועל האפקטיביות של מפעל ההנצחה הזה.

בקצרה על הנושא שלנו הערב. הייתי אומר כך, בעשורים האחרונים, כמה אלפי צעירים ישראלים סיימו בית-ספר תיכון במגמה שנקראה מגמה מזרחנית. אני לא בטוח שכל המסיימים, בוודאי לא הציבור שמסביבם, תהה על משמעות הביטוי, מה, יש מגמה ריאלית, הומנית, סוציולוגית, היום רמזת על מגמות אפשריות אחרות. היתה גם מגמה מזרחנית ומעטים ערים לעובדה שמזרחנים הם בעצם תרגום עברי לא כל-כך מוצלח למילה אוריינטליסטים. אוריינטליזם היא דיסציפלינה מדעית שהתפתחה באירופה במאה ה-18, היתה פריזמה שדרכה למדו מלומדים אירופיים את המזרח במובן הרחב של המילה, היו מחלקות אוריינטליות, קתדרות אוריינטליות, אגודה מדעית בין-לאומית שהיתה אוריינטלית ושנים המלומדים האלה עשו את מלאכתם רחוקים ממחלוקת, עד שלפני כרבע מאה האינטלקטואל הפלשתיני אדוארד

סעיד פרסם ספר שנקרא אוריינטליזם, שהיה התקפת מחץ על הדיסציפלינה הזאת, טענה שהפריזמה הזאת שדרכה האוריינטליסטים או המזרחנים המערביים הסתכלו על המזרח היא פריזמה מעוותת, היא חלק ממערכת הכוח בין או יחסי הכוח שבין כובש ונכבש, מעצמה קולוניאלית למנוצלים של המעצמה הקולוניאלית. יתרה מזאת, חלק ממצב הקרבן, הוויקטימאות של אנשי המזרח הוא שהם עצמם אמצו את הפריזמה שהומצאה במערב, כדי להסתכל על עצמם, ספר שזכה להצלחה מרובה, להשפעה מרובה והוא אפילו הפך למעין פולחן כלשהו סביב האיש וסביב התחום, אחד הספרים המשפיעים של העשורים האחרונים.

לספר קמו מבקרים רבים, חלק מהאנשים שהותקפו בספר, בראשם עמיתנו ברנרד לואיס, הגיבו אם תגובות ישירות ואם בתגובה שאמרה – זה לא רק שיש או אין ... שהוא האופן שבו המערב מסתכל על המזרח, גם המזרח הסתכל על המערב בדרך מסויימת. ברנרד לואיס כתב ספר שנקרא The Moslem discovery of Europe שבו הוא נדרש לשאלה איך בעידן המודרני עולם האיסלאם הסתכל על אירופה. הוא ערך ספר שנקרא As we see others, as others see us והתפתחה ספרות שעסקה בסוגיות האלו והמילה האחרונה ... הוא הספר שהמרצה שלנו הערב הוא אחד משני מחבריו, שנקרא אוקסידנטליזם, שהוא אם אתם רוצים מעין תמונת ראי של אוריינטליזם, כמובן אין צורך להרחיב, לפלוש לתחום ההרצאה, אני בטוח שמזומנת לנו הרצאה מרתקת.

אבישי מרגלית הוא דוגמה מובהקת למה שנקרא באנגלית Public intellectual, אין לזה תרגום מדוייק בעברית, פילוסוף, פרופסור לפילוסופיה, אינטלקטואל, אבל אינטלקטואל שמעורב בסוגיות הציבוריות שעומדות על הפרק, משמיע את דעתו בארץ ובחו"ל, תענוג לשמוע אותו, תענוג לקרוא אותו, תמיד בהיר, צלול, עמוק, הוכחה לכך שכדי להיות מובן לא מוכרחים להיות פשטני. הספר האחרון הוא עוד דוגמה ליכולות האלו ואני בטוח שהוא יזכה אותנו הערב בהרצאה מאלפת ומרתקת כאחת ואני

שמח למסור לו בזה את רשות הדיבור. אבישי, בבקשה.

תודה.

פרופ' אבישי מרגלית: תודה על ההקדמות המכבדות ואני רואה את עצמי כילד של כור המהפכה המדעית, עוד זוכר את הקול המהדהד של אהרן קציר והייתי מאלה שהושפעו מאוד מאותן הרצאות ואם הייתי צריך לקרוא שם להרצאה שלי, לא שם שהוא פרזיטי על אוריינטליזם, הייתי קורא לזה כור המהפכה, בלי תוספת מדעי והעניין יובהר בהמשך.

למה אני קורא אוקסידנטליזם, או למה אנחנו, איאן בורומה ואני שכתבנו את הספר אוקסידנטליזם, למה אנחנו מכוונים. אנחנו מכוונים לתמונה של המערב, שאומרת שאנשי המערב הם לא בדיוק בני-אדם אלא יצורים חסרי נשמה, יעילים, מתוכנתים, רציונליים, אבל אנשים שאינם בדיוק אנשים. לא מסוגלים להבין סבל, לא מסוגלים להבין תופעות רוחניות עמוקות. הם בקיצור, מצד אחד מצליחנים, ומצד שני – אינם בדיוק בני-אדם. לא הם, לא תרבותם ולא מקומות לידתם ומקורות השראתם.

התמונה הזאת שהיא מתמונות הסטריאוטיפ שקבוצות מחילות על קבוצות אחרות, אין בה משהו מיוחד ודימויים שליליים יש של קבוצות כלפי קבוצות אחרות וזה חלק ממהלך חיינו ואין בזה ייחוד. הייחוד הוא מהרגע שתמונה הופכת לגורם פוליטי שמאחוריו ניצב כוח ומוטיבציה כוחנית פוליטית. אז דימוי הופך לסוגיה חשובה. ועל הדימוי הזה של המערב, שרובו הוא תוצר של המערב, זוהי נקודה קריטית. אין לפי דעתי קונפליקט בין ציוויליזציות. התזה של הנדינגטון, שהמלחמות הבאות יהיו מלחמות תרבות, מלחמות ציוויליזציה, אין לה לפי דעתי על מה לסמוך. הטענה של הנדינגטון היתה שמלחמות המלכים הפכו למלחמות בין עמים, בין מדינות, ועתה אנחנו עומדים בפתחה של עידן שהמלחמה העיקרית בו תהיה סביב מאבק ציוויליזציות וספטמבר כאילו בא להמחיש את הרעיון הזה.

אלא שרוב המלחמות מאז מלחמת העולם השנייה, הרוב המכריע של המלחמות, וזה אולי ייחודן של פסק הזמן הזה שבו התקיימו כל-כך הרבה

מלחמות, הן רובן מלחמות אזרחים, לא מלחמות בין ציוויליזציות, אלא בתוך חברות, בין אזרחים. זה הרוב המכריע של המלחמות מאז מלחמת העולם השנייה.

אני אינני בא לספר כאן עוד סיפור על מאבק בין ציוויליזציות ואפילו לא, אם כי זה אולי יותר קרוב, בין ציוויליזציה לבין תרבות, בין קולטורה לבין ציוויליזציה. אותה אבחנה שקולרידג' דיבר עליה, שציוויליזציה היא בעיקרה מערך של הישגים טכניים ומדעיים, אבל חסרי נשמה ורוחניות, בעוד שתרבות היא תרבות רוחנית, הרעיון הזה שקנה לו שביטה ברומנטיקה ועל הרומנטיקה אני עוד אצטרך לומר הרבה דברים היום, הרעיון הזה גם הוא, יש בו אולי משהו מפתה, משהו משדל, והרבה מהתמונה כנגד המערב היא התקפה על המערב כציוויליזציה חסרת תרבות. גם את זה אינני כאן מקבל, אלא אני אספר פה סיפור מעט שונה.

איתמר התחיל באמירה שהיא ברקע של הסיפור שאנחנו מספרים על אוקסידנטליזם וזה הסיפור על אוריינטליזם. אכן ההתקפה של אדוארד סעיד והביקורת של אדוארד סעיד היתה מכוונת כנגד המחקר של האוריינט, כשהדגם של האוריינט היא החברה הערבית והערבי במרכז.

אדוארד סעיד הצליח להפוך מונח חיובי, היינו – תיאור תחום המחקר האוריינטליסטי, למונח שבמקרה הטוב הוא מונח מפלג ומתמקח. המושג של אוריינטליזם הפך בציבורים רבים למונח גנאי, למרות שכמעט מקור כל האינפורמציה והמחקר על האוריינט, באה מהאוריינטליסט. אני לא בא לספר סיפור שהוא תמונת ראי על המחקר הנגדי במזרח כלפי המערב. הסיפור שאני בא לספר הוא סיפור אידיאולוגי, על היווצרות תמונה שיש לה תפקיד אידיאולוגי באידיאולוגיות שונות וזרות זו לזו. מהפשיזם, וענפים מסויימים של המאואיזם, ולסוג מסויים של האיסלאם הרדיקאלי ולתנועות השינטואיות והתנועות ההינדואיסטיות, הסיפור הוא פה מאוד מאוד רחב, על מהי התמונה של המערב. והתמונה הזאת של המערב באה מן המערב, בעיקרה, קוויה המרכזיים באו מן המערב הגיאורפי. הסיפור כאן דומה מאוד

ללבוש האקזוטי שמופיע בציורים של גוגן. בציורי גוגן מהאיטי, יש לבוש צבעוני, אקזוטי, שנראה לבוש של האיטי. אבל הלבוש הזה כולו ייצוא מצרפת של בדים זולים וצבעוניים לילידים הרחוקים והוא חזר כמרכיב אקזוטי רחוק מ-שם. והסיפור של ביקורת המערב דרך התמונה האוקסידנטליסטית, בא בעיקרו של דבר מן המערב.

ובכן, הסיפור שאני בא לספר, יש בו שני מיני מאפיינים. האחד – מאפיינים שליליים, שיש בהרבה מאוד סטריאוטיפים. אבל יש הבדל בין אפיון שלילי לבין אפיון שהוא בגדר דה-הומניזציה. אם הדימוי השלילי של השחורים הוא של עצלנים, זה דימוי שלילי. אם זה כנחותים, כמפגרים חסרי תקנה, זה אפיון שיש בו דה-הומניזציה. האפיון שקיים לפי דעתי, ואני חושב שהטעות של אדוארד סעיד היא לא ברעיון של אוריינטליזם, יש תמונה של האוריינט שהוא תיאר אותה נכון, הוא רק לא מצא אותה לפי דעתי במקומות הנכונים. היתה תמונה כזאת פופולרית, רחבה, של המזרח כמפגר, כנשי, כפחדני, כתחמני, כבוגדני. הדימוי הזה ללא ספק היה קיים וחדר וחלחל אולי גם לתודעתם של חלק מן החוקרים. ואנחנו עמדנו כולנו בפני אותו מפעל גדול שנקרא ביקורת המקרא וחלק גדול מאלה שעסקו בביקורת המקרא הפרוטסטנטים היו מלאי דעות קדומות כלפינו. ראו בכל ההתפתחות של עדת ישראל רק שלב ביניים של ישראל שבבשר לקראת ישראל שברוח, שתחילתה בנביאים וסופה כמובן בברית החדשה. זה רק לא הפריע לחלק מן ההוגים האלה, שהיו אחוזים מאוד בתמונה הזאת, כמו וולהאוזן, להיות מהתורמים החשובים ביותר לביקורת המקרא ולהבנת המקרא. כך שדעות קדומות כשלעצמן, הן לא בגדר מכשול רציני למחקר רציני.

אבל השאלה היא כרגע לא התפישה, כשהיא תפישה מחקרית, אלא השאלה העיקרית – עם איזה כוח פוליטי היא מתחברת. והאם יש לה פוטנציאל להתחבר לכוח פוליטי משמעותי. ועל הנקודה הזאת, כשאשרטט את קווי המתאר ביתר פירוט של האוקסידנטליזם, אומר משהו גם על ההקשר הפוליטי של היום ומדוע התמונה הזאת היא לא רק כעורה אלא מסוכנת.

כשאני אומר שצריך להיזהר מהרעיון של התנגשות ציוויליזציות וחלק מן הביקורת היא הביקורת שמופיעה היום בימינו תחת מה שפטר ברגר ואחרים קראו הבניה חברתית, הרעיון המרכזי בביקורת האידיאולוגית שנסובה סביב הרעיון של הבניה חברתית אמרה את הדבר הבא – אם מדעי הטבע עוסקים במינים טבעיים, יהיה זה כלב או קרפיון או מים, אותם דברים שיש להם אם תרצו הגדרה או מהות מדעית, היצירים החברתיים הם תוצר Artifact, של בני-אדם וככאלה – נתונים לשינוי. הם היסטוריים והם לא קבועים. וקבוצות חברתיות אינן נתון קבוע. מהביקורת של מרקס את מושג האידיאולוגיה, הרעיון המרכזי היה הרעיון הבא: לעיתים קרובות אידיאולוגיות מתחפשות לתיאוריות מדעיות, על דברים שאינם נתונים לשינויים בזמן, בעוד שכל מה שהאידיאולוגיות החברתיות מתארות אלה הן מציאויות היסטוריות משתנות.

זו היתה הביקורת העיקרית של מרקס והפיכת מושג האידיאולוגיה, ממושג פוזיטיבי למושג שלילי.

ואכן, צריך מאוד להיזהר מיצירת תדמיות כאילו הן תדמיות קבע ואנחנו כאן במיוחד צריכים להיות ערים לכך. כולנו עוד זוכרים את הדיונים בארץ שרק לפני כמו קוזו אוקמוטו יכול לבצע פיגוע התאבדות. הערבים לעולם לא יעשו דבר כזה. זה היה כמעט מוסכמה מלאה, שזה דבר שיפני, כי זה בתרבות היפנית. היו קמיקזה, היו אחרים, יש מסורת של מתאבדים, יש, לעומת זה – הערבים והפלשתינאים בוודאי, לא בנויים לפיגועי התאבדות. וכשהתחילו פיגועי ההתאבדות, אז התחיל פתאום תיאור היסטורי שכך זה היה מוכרח להיות והם מייד מתחברים לחששים, ותמיד היה בהם הדבר הזה.

אז הסיפור הזה צריך מאוד מאוד להיזהר בו, בדיוק בגלל האופי ההיסטורי המשתנה שלו. אבל העובדה שמהו בגדר הבניה חברתית, לא אומר שאיננו עובדה חברתית חשובה. גם באגם מלאכותי ניתן לטבוע, לא רק באגם טבעי. יאמרו שהדימוי של המערב בעיני אויביו הוא לא עובדה רצינית. זה מנגנון פיצוי של מי שהרגישו את עצמם סובלים מרגש נחיתות. שזה מה שאבא אבן

היה קורא קונצנזוס ישראלי, מה שכולם אומרים ביחד ואף אחד לא מאמין לחוד. כולם אומרים כך בכל מקום בעולם, אבל לא באמת מאמינים בדימוי הזה של המערב.

ההסבר, הפסיכולוגיה הזאת של פוסט-קולוניאליזם, של התקופה של ההשתחררות הקולוניאלית, שמלווה ברגשי נחיתות שדורשים פיצוי, טיב ההסברים הכוללני הזה דומה למה שפרויד אמר על אבי תורת התסביך והפיצוי, על אדלר, אמר שאדלר הוא כמו אותו רופא כפרי שיש לו דיאגנוזה אחת לכל מחלה וצריך לחשוך מאוד בהסברים האלה על מה מניע אנשים, מה גם שהדימוי של המערב בא בעיקרו של דבר מן המערב.

אם כך, אני לוקח את הדימוי הזה ברצינות ומוכן להגיד עליו את מה ששילר אמר כן בהקשר הזה, שיש משהו בענף שמתכופף שהוא יכול להתכופף אבל לחזור בתור שוט והשוט הזה באיזה שהוא מובן חוזר אלינו כעת.

ועכשיו אני רוצה לעסוק בפירוק התמונה הזאת שאני קורא לה התמונה האוקסידינטליסטית ולפרק אותה לארבעה רכיבים. הרכיב הראשון יהיה העיר המערבית, הרכיב השני יהיה השוכר המערבי מול הגיבור, הרכיב השלישי יהיה נפשו של המערב או חוסר נפשו והרכיב הרביעי יהיה עבודת אלילים, תפישת המערב כעבודת אלילים, עבודת החומר בעיקר.

העיר המערבית היא קרקע גידולו של איש המערב, בתפישה, והיא קרקע משחיתה שבמשחיתות. שם נוצר אותו יצור דקדנטי. את העיר מאפיינים בכל הביקורות, מהביקורת הנאצית על העיר, עד לביקורת של פול פות על פנום-פן, עד לביקורת של מאו, את העיר מאפיין שמה שיש בה זה חוסר טוהר ויצורי כלאיים. הרבה מן הביקורת שהופיעה על העיר המערבית היתה בין היתר על הסוחרים שבה, אם זה סינים, אם זה הודים בערים אחרות, ובכל מקום היהודים. היהודים כאן מייצגים את העיר המערבית, את ייצור הכלאיים חסר השורשים שמאפיין את העיר המערבית.

כשהטליבן נכנס לקבול, רבים מהאנשים שנכנסו אז לעיר, היה פעם ראשונה שהם ראו את העיר הגדולה קבול. והדבר הראשון היה נקמה במקום

המושחת הזה. אותו דבר עשה מי שהיה במערב וגדל שנים לא מעטות או גדל, שהה שנים לא מעטות בפריז, פול פות, בכניסה לפנון-פן, פינוי העיר על כל תושביה. כל מי שידיו אינו מיובלות נידון כפרזיט, והרעיון היה שתושבי העיר הם טפילים.

הרעיון של להיות טפיל יכול להיות ממי שבא עם חולצה לבנה בקיבוץ ביום שכולם עובדים. זה יכול להיות מדבר שהוא בגדר השמצה קלה, אבל הוא יכול להפוך, כמו שלמדנו מן הסיפור הבולשביקי, שהסיפור של הטפילות יכול להיות קטלני. טפיל ברגע מסויים אינו אדם. טפיל הוא באדם פרזיט עם המטען השלילי שיש עוד יותר במילה הזאת כפי שנרכשה בתרבות העויינת לבורגנות והעיר היא לידתו של הבורגני. חלק גדול מן הביקורת, מן הביקורת הרומנטית במערב, היתה נגד הבורגנים. זוהי תופעה מוזרה ומעניינת שאולי המעמד המצליח ביותר בהיסטוריה, המעמד הבינוני, הוא המעמד המותקף ביותר על-ידי ילדיו שמתעבים אותו באופן עמוק. זאת שאלה מעניינת למה זה בדיוק קרה. אבל זה קרה וחלק גדול מהניסוחים הבוטים ביותר כנגד התרבות הבורגנית, כנגד העיר הבורגנית, שהולידה את אותו ייצור פרזיטי חסר זכות קיום, התפשטה מכיוונים שונים בדרך כלל על-ידי בני המעמד הזה. כשהדגש כאמור הוא על המושחת, הלא אורגני. הדימוי המרכזי, המטפורות המרכזיות שמופיעות כאן בכל הדימוי של המערב הוא האבחנה בין האורגני למכני. האורגני זה מהמילים הטובות של האוקסידנטליסט, המכני חסר הנשמה, המחשב זה מה שהם. ואורגני זה מין דבר שהוא כללי וטוטאלי ורואה את כל ...

אני מזכיר את הדברים האלה, כי יש כוח מפתה מאוד בתמונה הזאת. יש אחיזה גדולה של התמונה הרומנטית על כולן. כולנו במובן הזה ילדיה של הרומנטיקה והביקורת שלה על החברה הבורגנית. הבעיה מתחילה להיות כאשר הביקורת הזאת הופכת מביקורת לתמונה שיש בה דה-הומניזציה, אז היא הופכת לקטלנית.

מהביקורת על העיר התחילה להיות ביקורת או מלווה בביקורת שהיא

הביקורת על אנשי, על תוצריה של התרבות הבורגנית המערבית. שימו לב מה שאני כאן עושה, אני מספר כאן סיפור ישן. אני לא מדבר כאן על אנטי אמריקניזם ולא למה הם שונאים אותנו, שוב, הנושא המרכזי היום באמריקה. יש פה משהו שהוא רחב הרבה יותר. מיהו הנושא, מיהו הדגם של המערב היה נושא משתנה. בפרוסיה, המערב המעליב והמשפיל היתה צרפת, פרוסיה הפכה אחר-כך עצמה לדגם של המערב בעיני הסלבופילים ברוסיה ואני אספר עוד מעט את הסיפור שלהם. וכל אלה חשבו שאנגליה, ארץ הסוחרים, היא המערב. והסיפור של אמריקה כמערב, הוא סיפור יחסית חדש שניזון בין היתר על-ידי, וזוכה להרבה מאוד חיזוקים, על-ידי אנשים כמו בוש וצ'ייני ורמספלד ודומיהם. כך שהתמונה הזאת על המערב מקבלת פה חיזוק לא טריוויאלי ומסוכן ולא כל-כך לא במקום. אבל אני רוצה לחזור לתמונה הישנה, לתמונה על המערב ולא לתמונה על אנטי אמריקאיות, כי לא על זה כרגע הנושא שלי.

הרעיון המרכזי הוא שהמערב הוא בעיקרו של דבר תועלתני, חישובי, יש לו רציונליות של התאמה של אמצעים למטרות, אבל המטרות שלו כולן לא במקומן וכולן מוטעות כי זה עולם שלא מסוגל לבחור מטרות רציניות וראויות. מהן מטרות רציניות וראויות? זה עולם לא הרואי, מה שמאפיין את הבורגנות היא העדר ההרואיות. היא מה שקרא אותו היסטוריון כלכלי בגרמניה זומברד – קומפורטיסמוס. נוחיות, רווחה נינוחה. זה כל מה שהמערב רוצה. ואילו אנחנו, המתנגדים, וזה אנחנו הזה הוא רחב, הרואיים ומה שמוכנים בעיקר זה יש בנו נכונות להקריב, להקריב גם את חיננו.

המעניין בכל הסיפור הזה, כאמור, שוב, שהמוטיבים המרכזיים שבו באים מן המערב. האידיאולוג המרכזי של סיפור הקמיקזי היפני היה קתולי באוניברסיטת קיוטו. וחלק גדול, לא פרופורציונלי, של הקמיקזי, שבאו מהפקולטאות של מדעי הרוח, אלה שלא יכולות לשרת באופן יעיל את המאמץ המלחמתי, אידיאליסטים ותלמידים טובים, מהם נבחרו הקמיקזי והם בעיקרו של דבר היו מושפעים מאוד מספרות המערב. אסור היה

לקמיקזי לדבר ביניהם על מחשבותיהם ועל הלכי רוחם ובעיקר לא על החששות והפחדים שליוו אותם. והורשו אותם צעירים, הורשו לכתוב יומנים. והם כתבו יומנים מפורטים ומאות יומנים של הקמיקזי נמצאו. ואנחנו רואים מה הם קראו. הם קראו את הרומנטיקה הגרמנית, הם קראו ספרות נוצרית, כי בשינטו אין חיים שלאחר המוות ויש בהם התעניינות גדולה בחיים שלאחר המוות ואנחנו רואים דבר אחד, שחלק גדול ממה שנקרא הגילוי העליון של המזרח היפני, אותו הגילוי של הקמיקזה, הוא כולו מעוצב אצל אותם צעירים, דרך תפישה מאוד מאוד מושפעת מן הספרות המערבית. חלק מהם היו מרקסיסטים, שחשבו שעולם ישן עד היסוד נחריבה, כולל את שלהם. זה הם הבינו את תוכן השליחות ההרסנית שלהם. ואותם 5,000 קמיקזי, רובם טורפדו חיים, בים לא כל-כך מהאוויר, עברו מעבדה רפלקטיבית, היומנים האלה הם מהמסמכים המדהימים שיש. הם קראו מאות ספרים. כשאני אומר מאות ספרים, אני מתכוון שעל אחד מהם יש רשימת ספרים של 600 ספרים, כולם מן המערב. אבל לא את זה באתי לספר. הם חיו מטאפורה אחת שהיא מטאפורה שבאה מיפן והיא חשובה לענייננו. הם חיו את המטאפורה שהם עצמם מייצגים את פריחת הדובדבן, הם היו יוצאים לשליחויות שלהם עם ענף דובדבן. מה מייחד את ענף הדובדבן? פריחה קצרה וספקטקולרית, וכך הם הבינו את חייהם. מה מאפיין את המערב? ההידבקות לחיים.

פולחן המוות הזה, נתפש כאנטי-תזה להידבקות החיים של המערב הפחדני, שרוצה נוחיות. ופולחן ההרואיות הזאת הפך אותם לאנשי-על ואת המערב ללא בדיוק אנשים. מה שצריך בסוף זה מבחן של רצונות ומבחן של הרצון של מי ייקבע וקרב הרצונות האלה, המערב איננו נחוש, יש לו יתרונות טכנולוגיים ואחרים, אבל הוא לא מבטא מציאויות רוחניות משמעותיות ואת זה עבר הפנמה מן המערב.

כל אלה הם תנאי הרקע. הדבר המעניין הוא הרעיון של תפישת ה, ופה אני מתקשה אפילו במציאת הביטוי העברי, שכלו של המערב כי למערב אין

בדיוק נפש ואין נשמה. הרעיון הזה הופיע בביקורת שחצתה את רוסיה של המאה ה-19. והביקורת הזאת היתה, היא זו שפיתחה את מיתוס הנשמה הגדולה הרוסית. אנחנו סובלים, אנחנו לא מפותחים, אבל גם האיכר נעור מדעת שלנו, מבין בסבל, מבין במה שאנושי, בעוד שהמערב, בעיקר ראשו של הקתוליות הרציונלית, הוא מכונה חסרת חיים, מלאכותית ולא ראויה לא לאמון ולא לחיקוי.

והקרב הזה על הנפש הגדולה, הוא היה הקרב שאפיין את התופעה הזאת שנקראת הסלבופיליות, אותו רעיון של הנשמה הרוסית שעומדת מול המערב. זה התחיל מהניסיונות כמובן של פטר הגדול להכניס את המערב לרוסיה, מבניית פטרבורג, שהיתה צריכה להיות חלון למערב בשני מובנים – צוהר שדרכו המערב ייכנס וגם חלון ראויה רוסי כלפי המערב, אבל פטר הגדול עשה את מה שעשו רבים אחרים, מייד הם מתנפלים, כמו תמיד, על הזקנים ועל השיער. כל מהפכה מתחילה ממהפכה בשיער. פטר גילח את הבווארים, והשאח ראויה פרלוי התנפל על הזקנים ועל הטורבנים ותמיד הסיפור מתחיל, מהפכות מתחילות תמיד בשיער.

נבוקוב מדבר על כך שרוסיה של המאה ה-19 ניזונה מקוקטייל של שליגל והייגל, ואכן ההשפעה הרוסית הגדולה על רוסיה באה מגרמניה. עבודת גרמניה והביקורת של הרומנטיקה הגרמנית כנגד המערב חדרה לרוסיה באותם חוגים שלמדו את המסמכים האלה ביראת קודש גדולה ודרכן, דרך רוסיה של המאה ה-19, הדבר חלחל למקומות אחרים. למה אני מתעכב על רוסיה של המאה ה-19 ועל הוגים שנשכו מן הלב? מי היום חושב על האחים איבאן ופטר קרייבסקי או חומיאקוב או כל מיני אובסקורנטים אחרים? אבל הדוגמה של רוסיה של המאה ה-19 היא לפי דעתי חשובה מאוד לענייננו. היא חשובה בנקודה הבאה – כולנו מדברים היום על טרור ובמאה ה-19 דיברו הרבה מאוד על טרור. במערב דיברו על הטרור האנרכיסטי. הרצל בכלל לא מתייחס לדרייפוס, יש רק רשימה אחת קטנה. רק בפולקלור שלנו, ... עוצב על-ידי, אבל הרצל לא מפסיק לדבר על רב שול, על טרוריסט

אנרכיסטי. הוא הולך למשפט שלו בתוך משיכה אדירה. הטרור האנרכיסטי, שהיה שולי שבשולי, היה מוקד משיכה אדיר לאינטלקטואלים של אירופה.

היפוך קלטת

... אני חושב ואני מייד אחזור לזה, שאנחנו נמצאים היום במה שנקרא העולם המוסלמי ואני לא מתאר אותו כציוויליזציה ולא כיישות אחת, יש בה אבחנות עצומות, אבל בכל הארצות האלה שהדת בהן, הטקסטים שסביבם הדת מעוצבת היא האיסלאם, שיש בהם סיטואציות שאפשר או יכולה להתפתח לסיטואציה מהפכנית והשאלה היא איזה אידיאולוגיה תשתלט במקרה של סיטואציה מהפכנית על המהפכה שתקום. ברוסיה זה לא היה ברור מה ישתלט ואיך ישתלט. היו הרבה אופציות. זה שהבולשביקים בסוף השתלטו, זה היה בכמעט מקרה. אינני יודע מה ישתלט, אם בכלל. סיטואציה מהפכנית איננה מהפכה, ואיננו יודעים אם יש סיטואציה מהפכנית. אבל יש תנאים מסויימים שמזכירים את רוסיה של המאה ה-19 בהרבה מאוד ארצות, והשאלה העיקרית – איזה אידיאולוגיה תעצב אותם, איזה תמונת עולם. ותמונת העולם שאני מתאר אותה כאן, החשיבות שלה היא לא בעוד סטריאוטיפ של המערב. סטריאוטיפים נבזיים יש לכל קבוצה על כל קבוצה, זה טריוויאלי ובנאלי, וימיו כימי האנושות. זה הופך לרציני, כאשר זה מתחבר לסיטואציה שאפשר לקרוא לה סיטואציה מהפכנית. ופה אני רוצה לעבור למשהו שהוא הרבה יותר קשור למציאות הזו שאני מתאר אותה, והיא הרכיב הרביעי בתמונה האוקסידנטליסטית.

וזה אותה דוקטרינה שהופיעה במקומות שונים, לא בלי השפעה הדדית, מהדודי בפקיסטן, וקוטו במצרים ושריאפי וטליקאני באיראן, אותו רעיון שאנחנו מצויים בתקופה שצריך לקרוא אותה וכך הם מכנים אותה, הג'הילייה החדשה. והרעיון של הג'הילייה החדשה הוא הרעיון שמעצב אותו מושג מוכר של הג'הילייה, אותה תקופה שבדרך-כלל תרגמו אותה תקופת הבערות, התקופה האלילית של לפני האיסלאם. התרגום בערות הוא תרגום לא טוב ומה שגולדסיר לימד אותנו, שצריך לתרגם אותו תקופת הברבריות.

מי שהוא שייך לג'הילייה הוא ברברי, עובד אלילים, שיש לגמור אותו ולחסל אותו להסיר אותו מעל פני האדמה של וביערת הרע.

הרעיון הזה איננו רעיון זר לנו ואולי אפילו מקורו אצלנו. הרעיון של עבודה זרה ועבודת אלילים. והרעיון הזה של עבודת אלילים, שמופיע אצלנו כמקום כל-כך מרכזי במקרא, אחד מגילויי עבודת האלילים ואחד מהאלילים שמדובר בהם הם המעצמות הגדולות – מצריים, אשור וההזנייה של בני-ישראל בהליכה אחריהם ועזיבת מקור מים חיים. מגדל בבל היה סמל של עבודה זרה ומקימו הוא מי שהתחיל בעבודה זרה. העיר בבל היא עיר המקדש של עבודה זרה והפנטזיה של המגדלים בניו-יורק, מגדלי התאומים, היא לא מקרית, כמקדשי עבודה זרה של המערב.

הרעיון הזה, של בבל העיר החטאה, שהיא גם מרכז לעבודה זרה ועבודה זרה יש לה מקור אחד – היא עבודת החומר. התפישה הזאת היא, יש בה שני אלמנטים. האחד הוא תפישה מנכאית, יש עולם הטוב והעולם הרע. זה בנאלי ומנכאים, בוש הוא מנכאי כשהוא מדבר על ציר הרשע ורייגן הוא מנכאי כשהוא דיבר על אימפריית הרעש. מנכאים יש בלי סוף, אלה שחושבים במונחי שחור לבן, הטוב אצלנו, הרע בצד השני. אבל במנכאיות, אותה דת שהתחרטה בצורה רצינית בנצרות, היה רעיון נוסף, שהחומר הוא מקור כל התועבה, הוא הרקב, החומר הוא רקב, הוא לא רק מתכלה. והמערב עובד את החומר. ואנשי הדוקטרינה הזאת של הג'הילייה החדשה, שלה יש אחיזה הולכת וגוברת בכל האיסלאם הפוליטי, הרעיון הזה קונה לו שביטה והרעיון הוא הרעיון הבא – בבל של אותה דת היא בחוץ, במערב, אל שלוחיה נמצאים אצלנו, במצריים, בלהור, בכל בירה ובירה, הם אלה שאותם הסוכנים האלה, הם הסכנה.

המוטיב הזה, של המערב כעבודה זרה, הוא תרומה חדשה. הוא לא בא מן המערב עצמו, אם כי ביטויים של המערב כעובד עבודה זרה מצויים גם במרקסיזם. מרקס מדבר על הממון ועל היהודי כעובד הממון, כעובד עבודה זרה. מרקס מדבר על פטישיזם הסחורות. הרעיון הזה הוא הופיע, אבל

כאידיאולוגיה שלמה, מעוגנת וחשובה, בעלת השפעה אמיתית, אני חושב שזה מוטיב שהוא חדש וכשהוא מתחבר לתמונה הכוללת, שזוכה לאישורים, היא לא אבסורדית בכל חלקיה, מספיק לראות את זונות המקדש הזה, כמו שאומר עליהן בן לאדן באותו ראיון מפורסם לאל ג'זירה, כניסתן של אותן חיילות אמריקאית לאדמת ערב הקדושה ואחר-כך אותה תמונה מבהילה של בחורה אמריקאית שמושכת בקולר אסיר עירום ואותה בלונדינית מהסברביה האמריקאית שמחייכת מעל גופתו, היא מזינה את התמונה הזאת שבה הם לא רק מטמאות אדמה קדושה, אלא זונות היכל. התמונה הזאת היא תמונה חזקה מאוד ועל התמונה הזאת, לפי דעתי, יש לה פוטנציאל מגייס. זה הדבר שהופך את הסיפור של אוקסידנטליזם לחשוב. היינו, שיש סיטואציה שיכולה להתברר כסיטואציה מהפכנית, סיטואציה מהפכנית במילים פשוטות זה כשהשליטים לא יכולים לשלוט והמשלטים לא יכולים לסבול את השלטון יותר, ויש ניסיונות או יש פוטנציאל להתקוממות והשאלה העיקרית – איזה אידיאולוגיה תזון. האידיאולוגיות הישנות, הסקולריות, בכל העולם הזה פשטו את הרגל. בין אם זה היה קומוניזם, בין אם זה היו ורסיות שונות של פשיזם בבעת' הסורי או בבעת' העיראקי, או בין אם ורסיות אחרות של סקולריות. אם תהיה איזה שהיא אידיאולוגיה, היא תדבר בנוסח אוקסידנטלי ועם רעיונות שיבואו לפחות במקורות השפעתם מן האיסלאם. והתמונה הזאת, היא לפי דעתי הופכת את הסיפור הזה לא לאיזה סיפור אקסצנטרי על עוד סטריאוטיפ, אלא על תמונה שיש לה פוטנציאל מהפכני. זה לפי דעתי המסר העיקרי שצריך לחשוב עליו.

זהו, אלה לא דברים מכבשונו של עולם, אבל זה מכור המהפכה. וכור המהפכה כאן הוא אותו האפשרות שתמונת עולם, שהיו לה הרבה מאוד שלוחות במאה ה-19 ובמאה ה-20, תתנקז לתמונה אחת בעלת פוטנציאל, לפי דעתי פוטנציאל הרס, וההתמודדות צריכה להיות לא רק משטרתית, אלא אידיאולוגית, הבנה טובה של הסיפור הזה. לסיפור הזה יש כוח מגייס, הוא עונה להרבה מאוד צרכים והוא לא טיפשי ויש בו הרבה מאוד אלמנטים

מפתים ומשדלים, באותו מובן גם שלרומנטיקה היה כוח אחיזה כל-כך רציני.

אני אגמור בעניין אחד חשוב, שכבר פתחתי בו וזה מקומה של האישה בכל הסיפור, כי הוא חלק מן התמונה שאני מתאר.

דתות לא מוותרות בקלות על המרחב הציבורי. האיסלאם לא ויתר על המרחב הציבורי, היהדות האורתודוקסית לא ויתרה או לא מוותרת בקלות על המרחב הציבורי והנסיגה מהמרחב הציבורי היתה בעיקר בין הפרוטסטנטים. המרחב הציבורי פירושו ניסיון להשליט מוסר מיני על המרחב הציבורי. איך נשים תראינה בו בעיקר, איך הם יסתובבו בו.

הרבה מאוד מן הפוריטניות הערבית שהיתה מיוצגת על-ידי הוואהביס, היא חלק מן הרעיון של נטייה חזקה לארגן את המרחב הציבורי באופן שלא יופיעו בו כמשהו שפוגע במוסר ופוגע במוסר זה פירוש הדבר אופן ההנהגה בעיקר של נשים במרחב הציבורי. הרעלות הם הסימן העיקרי. היתה מישהי, מיסיונרית שהיתה שנים רבות בטורקיה ואחר-כך בילתה בכל המזרח, שקבעה את מדד הרעלה. הרעלה היא המדד לאיפה החברה נמצאת. זה מדד גס ובעייתי בהרבה מאוד מקומות הרעלה, אותו דבר שבא לנו מהביזנטים, היה בעיקר סימן של נשים שלא צריכות לעבוד, סימן של יתרונות חברתיים, אולי כמו הנעליים הצרות הסיניות. סימן שאפשר להרשות לעצמך לא לעבוד. אבל הרעלה הפכה לסמל וההתחברות העיקרית היא בין שמרנים פוריטניים לבין רדיקליים פוליטיים, אותה חיבור שאנחנו מוצאים בחברה שלנו בין סוג מסויים של מהפכנות דתית לאומנית לבין חרדיות שמרנית שחרדה למרחב הציבורי. הצירוף הזה ליכד כוחות שלא היו מחוברים. פוריטניות עם רדיקליזם והצירוף הזה, של הוא מחובר לאותה תמונה שאני מתאר כאן, התמונה האוקסידנטלית.

במילים אחרות, אני באתי לספר פה סיפור על תמונה די מכוערת, על מצב עניינים די מכוער, שיכול להיגמר כאפיזודה לא חשובה של אנשים לא חשובים עם שמות לא חשובים ושהדרמטיזציה של הדיבורים על טרור רק

מונעים מאתנו מלראות משהו שאולי יכול להתגבש ולהיווצר והמשהו הזה, הוא לא טרור, אלא מהפכה. זה מה שהיה הלקח מרוסיה של המאה ה-19, ואת הלקח הזה אנחנו צריכים ללמוד. הדיבור על טרור מסיט את תשומת הלב מאמצעים למטרה. הטרור הוא תעמולה על-ידי מעשה, החשיבות הוא תעמולה למה. והתעמולה הזאת היא תעמולה שיש לה פוטנציאל מהפכני מובק ואותו צריך לברר ואותו באתי היום לברר, לזכרו של אדם ששילם בחייו ושכולנו חייבים בכבודו ובזכרו כאחד הישראלים והיהודים הגדולים שהיו בארצנו, אהרן קציר.

תודה.

פרופ' איתמר רבינוביץ': אני רוצה להודות בשמכם להרצאה יוצאת מהכלל של פרופ' מרגלית ואני מקווה לראות את כולכם בשנה הבאה באותה סדרה. ערב טוב.

[סוף הקלטה]